

ABANS I DESPRÉS DEL 1705. SOBRE ELS OBJECTIUS POLÍTIQS DELS CATALANS EN LA GUERRA DE SUCCESSIÓ ESPANYOLA

ANTONI SIMON I TARRÉS

Secció Històrico-Arqueològica (IEC) i Universitat Autònoma de Barcelona

I

La Guerra de Successió espanyola va ser, sens dubte, un conflicte de dimensions «mundials» en el qual es dirimiren interessos dinàstics, geopolítics i geoeconòmics —molt especialment, el control del comerç entre Europa i el continent americà— de gran escala. Però, a més, aquest mateix episodi històric conté una sèrie de conflictes de caràcter més «particular», en els quals van entrar en disputa interessos o tensions arrossegades de tipus social, religiós, polític o territorial, els quals, fonamentalment, s'han d'inserir en el procés de construcció del sistema d'estats modern occidental.¹

Per al cas català en concret, l'aposta dinàstica austriacista del 1705 no es pot entendre sense unes motivacions politicoconstitucionals, i també econòmiques, lligades al desenvolupament i la voluntat de preservació d'un model d'estat de tipus pactista o constitucionalista arrelat en una comunitat «nacional».² Aquest és un tema que no només ha generat una notable eclosió bibliogràfica, tal com ha passat en molts altres aspectes de la Guerra de Successió, sinó que també ha portat al qüestionament d'arrelats paradigmes interpretatius.³ I el punt de partida d'aquesta aportació és la recerca exposada a *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política*

internacional europea, llibre on vaig plantejar una tesi alternativa a la que d'ençà de la *Història de Catalunya* (1934-1935) de Ferran Soldevila ha dominat en la historiografia catalana a l'hora d'interpretar les causes de l'entrada de Catalunya en la Guerra de Successió espanyola. Afirmant, per la meua part, que la causa fonamental de l'aposta catalana del 1705 fou l'intent de recuperar l'autogovern perdut el 1652 i no pas un afany d'«intervencionisme» en la vida política espanyola.⁴

Com a continuació d'aquella recerca i del paradigma interpretatiu llavors defensat, ara em proposo: 1. Resumir les argumentacions i proves documentals llavors presentades per bastir una tesi alternativa a la soldeviliana; 2. Aplegar alguns testimonis i proves documentals que, durant els anys de la guerra, avalen la tesi alternativa que vaig defensar; 3. Suscitar la qüestió de si durant el transcurs dels anys de la guerra hi hagué un canvi en l'eix polític bàsic de les institucions catalanes. És a dir, si durant el transcurs de la guerra els objectius polítics passaren d'escala «catalana» a escala «espanyola». Plantejant, conseqüentment, quines eren les aspiracions polítiques fonamentals dels catalans en la difícil conjuntura del 1713-1714.

II

Tal com he dit, en el llibre *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*, vaig qüestionar la tesi formulada originàriament per Ferran Soldevila, i després seguida per Pierre Vilar i molts altres historiadors, que sostenia l'existència d'uns mòbils «intervencionistes» en la política espanyola per explicar l'entrada de Catalunya en el gran conflicte internacional de la Guerra de Successió espanyola l'any 1705.

En aquella investigació entenia que la formulació soldeviliana partia d'un paràmetre contemporanicista no aplicable al segle XVII o començaments del XVIII: la idea que llavors ja existia una Espanya políticament conformada dins la qual Catalunya estava integrada. Una premissa conceptual que portava Soldevila a em-

1. Una actualitzada visió sintètica de les diferents «cares» del conflicte, a Joaquim ALBAREDA, *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714)*, Barcelona, Crítica, 2010.

2. Eva SERRA, «Una alternativa nacional sota l'aparença de conflicte dinàstic», a *Actes del Congrés L'Aposta Catalana a la Guerra de Successió 1705-1707*, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Museu d'Història de Catalunya, 2007, p. 509-518.

3. Per a la bibliografia de la Guerra de Successió a Catalunya, hom pot consultar diversos estats de la qüestió: Agustí ALCOBERRO, «The War of the Spanish Succession in the Catalan-speaking Lands», *Catalan Historical Review*, núm. 3 (2010), p. 69-86; Joaquim NADAL I FARRERAS, «La Guerra de Successió d'Espanya (1700-1715). Un estat de la qüestió des de Catalunya», *Índice Histórico Español*, núm. 126 (2013), p. 83-141; a escala espanyola, és útil el volum de Pere MOLAS, Rafael CERRO i María Adela FARGAS, *Bibliografía de Felipe V*, Madrid, Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales, 2004; per al País Valencià, vegeu Carmen PÉREZ APARICIO, «La Guerra de Sucesión en Valencia. Retrospectiva historiográfica y estado de la cuestión», *Revista de Historia Moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, núm. 25 (2007), p. 303-329; en l'àmbit més general, vegeu W. C. DICKINSON i E. R. HITCHCOCK, *The War of the Spanish Succession, 1702-1713: A selected bibliography*, Westport, Greenwood, 1996.

4. Antoni SIMON I TARRÉS, *Del 1640 al 1705: L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*, València, Universitat de València, 2011.

prar les etiquetes «separatista» i «intervencionista» per definir respectivament els moviments del 1640 i el 1705. A diferència de la interpretació soldeviliana, en aquell llibre vaig interpretar i documentar que l'objectiu bàsic dels grups dirigents del Principat el 1705 seria recobrar l'autogovern perdut després de la Guerra dels Segadors. La meua tesi es fonamentava en tres tipus de certituds: 1. La inexistència de cap «programa» d'abast «espanyol» que pogués l'acció política dels catalans el 1705; 2. La continuïtat, entre el 1652 i el mateix 1705, de la demanda de la recuperació de l'autogovern perdut per part de la classe dirigent que controlava les institucions del Principat; 3. Les evidències documentals concretes (referides especialment a la capitulació de Barcelona a mans de l'esquadra aliada i a les negociacions posteriors que portaren Carles d'Àustria a assumir la sobirania catalana), que demostraven que el principal objectiu de l'aposta del 1705 era retornar a l'estatus constitucional anterior al 1640.

Més en detall, la reconstrucció del fil de la dinàmica històrica entre la Guerra dels Segadors i la Guerra de Successió que es feia en la dita monografia proporcionava no només una «lògica» interpretativa de la tesi, sinó també proves documentals concretes per bastir-la. I, en aquest sentit, destaco set aspectes derivats d'aquella recerca documental:

1. La documentació de nou temptatives, després del 1652 i abans del 1705, adreçades a recuperar el control sobre les insaculacions de la Generalitat i del Consell de Cent, totes les quals foren rebutjades pel govern central de la monarquia espanyola. La Corona, fos austríaca o borbònica, mai no cedí a les pretensions de recuperar l'autogovern perdut el 1652, ja que des del poder castellanocortès sempre es considerà que la subjecció del Principat després de la guerra del 1640-1652 demanava la combinació de prevencions militars i polítiques, i que la principal d'aquestes era la reserva reial de les insaculacions.

2. El tema de l'autogovern, juntament amb el de l'allotjament de les tropes, fou l'espina dorsal de la conflictivitat constitucional entre el govern de la monarquia i les institucions catalanes al llarg de tota la segona meitat del segle XVII. I dins un marc general de desconfiança i de tibantors no finides, el trajecte històric que va des del final de la Guerra dels Segadors fins a l'envit de la Guerra de Successió té en el «moment» dels anys de la Revolta dels Barretines i de l'inici de la Guerra dels Nou Anys una fita molt rellevant per entendre i explicar els ponts que enllacen el 1640 amb el 1705.

Els anys 1687 i 1688, tal com havia passat a la primavera del 1640, les dinàmiques social i política del Principat es van entrelligar, tot propiciant el primer gran desafiament de força a què s'enfrontà la Corona després de la Guerra dels Segadors. La destitució i desinsaculació d'Antoni Saiol, Daniel Saiol i Josep Ciges dels seus càrrecs de la Diputació del General, després

d'un aspre acarament legal amb el virrei marquès de Leganés, es van mesclar amb les protestes antimilitars de la pagesia, i es va articular una aliança entre una facció de la classe dirigent barcelonina liderada pel clan dels germans Saiol i un grup de notables rurals, originaris especialment de la plana de Vic. A conseqüència de la potència de la mobilització pagesa, així com de la debilitat militar hispana i de l'amenaça d'una ingerència francesa, el govern de Madrid es veié obligat a restituir els Saiol en els seus càrrecs de la Generalitat.

Encara que posteriorment ambdues parts fessin esforços de dissimulació i d'atansament, havia quedat palès que les tibantors institucionals derivades de la reserva reial de les insaculacions i de l'autogovern de les institucions havien portat la classe dirigent catalana a usar mesures de força per assolir els seus objectius polítics.

3. Tal com demostren les deliberacions dels consells d'Aragó i d'Estat, el convenciment i el temor de què la principal demanda en una convocatòria de Corts seria la recuperació de l'autogovern perdut després de la Guerra dels Segadors foren determinants perquè el 1679 Carles II, després de celebrar Corts a Saragossa, no passés a Barcelona a jurar les Constitucions i reunir els braços catalans.

4. Altrament, també vam poder documentar, especialment a través de l'ambaixada del 1698 del pare Josep Estampa, que un aspecte fonamental de l'estratègia seguida per Jordi de Hessen-Darmstadt per tal de guanyar-se la confiança política de la classe dirigent catalana en els anys finals del segle XVII i, d'aquesta manera, utilitzar el Principat com a base militar i política per als interessos austríacs en la successió espanyola, fou donar suport a les peticions que les institucions catalanes feren de retorn del control de les insaculacions durant aquells anys. No és pas que Darmstadt estigués convençut de la bondat d'aquell sistema de govern, sinó que considerava que donant suport a aquesta reivindicació política enfortiria la causa austríaca a Catalunya.

5. Tal com es dedueix de les consultes que féu el Consell d'Aragó per a la preparació de les Corts del 1701-1702, així com de les deliberacions dels braços, especialment les del braç militar, la reserva reial de les insaculacions fou el principal cavall de batalla d'aquella trobada entre el nou monarca borbònic i els catalans. Malgrat que Felip V va realitzar importants concessions legislatives tant en el terreny polític com en l'econòmic, no cedí en les dues qüestions nuclears que havien tibant la vida política del Principat d'ençà del 1652: la demanda de retorn de l'autogovern de les institucions i la regulació de l'allotjament de les tropes. Com a conseqüència d'això, en aquelles Corts es va concertar un pacte constitucional fràgil que seria esbaldellat per la guerra internacional que era a punt de desfermar-se.

6. En les negociacions per a la capitulació de Barcelona davant l'armada aliada de començaments de l'octubre del 1705 —que és quan apareixen d'una manera pública les aspiracions polítiques de la conspiració austriacista—, es posà de manifest que el retorn a l'estatus constitucional anterior al 1640 va ser la principal demanda de les institucions catalanes. Així mateix, resulta significativa l'actitud del virrei Velasco de no incorporar la dita demanda en el text de la capitulació, cosa que contrasta amb la insistència de les institucions catalanes per donar-li publicitat i distribuir-la impresa entre la població.

7. Finalment, en les negociacions que es produïren els mesos d'octubre i novembre del 1705 entre les institucions catalanes i Carles d'Àustria, per tal que aquest assumís la sobirania del Principat, tot jurant les Constitucions i convocant Corts, resta palès que el principal tema de la negociació fou la demanda del retorn a l'estatus constitucional anterior al 1640. Una demanda que el nou monarca no concedí ni a través del jurament reial —que es féu segons la vigència de les lleis i Constitucions del Principat a la mort de Carles II—, ni tampoc a través de la legislació aprovada a les Corts del 1705-1706, sinó a través de dos privilegis reials que retornaren, amb condicionants determinats, el control de les insaculacions de la Generalitat i del Consell de Cent.

En resum, el fil de la lògica històrica que enllaça el 1652 amb el 1705, així com una sèrie de proves documentals concretes, demostrarien que la causa de l'aposta austriacista catalana del 1705 va ser essencialment política i fou centrada en la recuperació de l'autogovern perdut el 1652. Conseqüentment, i segons la meua interpretació, caldria situar l'eix de les motivacions del gran envit polític i militar assumit pels catalans el 1705 a escala «catalana» i no pas a escala «espanyola».

III

Ara, en primer lloc, voldria remarcar que, durant els anys de la Guerra de Successió, aquesta interpretació ja va ser feta pels mateixos actors del conflicte. Aportaré sobre aquesta qüestió tres evidències documentals que em semblen significatives per la diversitat i rellevància dels personatges, així com per les circumstàncies històriques de cadascuna d'aquelles.

1. La primera la manllevo de la tesi doctoral recent que Adrià Cases ha dedicat als aspectes militars del conflicte successori. Segons ha reportat Adrià Cases a partir de les *Narraciones históricas* de Francesc de Castellví, l'abril del 1706, en ple esforç borbònic per conquerir Barcelona, el mariscal Tessé va prendre la iniciativa de pactar amb els dirigents de les institucions catalanes (concretament ho intentà amb Josep de Pi-

nós i Pere Torrelles) el lliurament de Barcelona als borbònics a canvi de la confirmació dels privilegis i les Constitucions, tracte que, a més, concedia el retorn del control de les insaculacions: «el rey les confirmaría los privilegios, les concedería libres las insaculaciones y se les entregarían antes los despachos de concesión».⁵ Poc temps després, quan, als inicis del mes de maig, la imminent arribada de l'armada aliada posà els borbònics en una situació molt compromesa a menys que culminessin immediatament la presa de Barcelona, foren els mateixos ministres espanyols —especialment el comte d'Aguilar i el duc de Medina Sidonia— els qui proposaren que, ahora que s'assaltés la bretxa que estava oberta a la muralla, s'oferissin uns tractes de capitulació que permetessin als catalans tornar a l'estatus anterior a la Guerra dels Segadors.⁶

Aquests dos episodis del setge de Barcelona del 1706 demostren d'una manera fefaent que els borbònics —tant els ministres castellans com els francesos— eren perfectament conscients que la qüestió política nuclear que havia provocat aquell enfrontament armat era la voluntat de la classe dirigent catalana de recuperar l'estatus constitucional anterior al 1640; i, per aquesta raó, feren aquests oferiments per tractar de fer marxa enrere l'aposta proaustriaca catalana del 1705.

2. La segona evidència probatòria de què durant els anys de la guerra es considerà que la recuperació de l'autogovern de les institucions fou la principal causa del moviment del 1705 és que, en aquest judici, hi van coincidir tant destacats dirigents austriacistes com borbònics. Així, quan, el 15 d'agost del 1706, el conseller filipista Josep d'Alòs i de Ferrer va realitzar un informe sobre les institucions de govern del Principat de Catalunya, hi va reconèixer explícitament que la reserva de les insaculacions feta per Felip IV el 1652 havia arrossegat a una dinàmica de tensió les relacions de la Corona amb les institucions catalanes, car la dita reserva no havia estat suficient per subjectar-les al poder regi i finalment les havia portat al desafiament del 1705:

Pero siempre esto lo han llevado agriamente los que componen estos comunes, de forma que todo su conato ha sido aplicar empeños y ofrecer gran cantidad de dinero para que se restituyeran las insaculaciones a la Diputación y ciudad de Barcelona, de calidad que la ciudad por sí sola ha dado setenta y cinco mil pesos al señor archiduque por havérsela concedido. Pero los señores reyes, considerando que ésta era la única cosa que tenía el rey en la Ciudad y Deputación de autoridad, y medio para que no fuesen tan fáciles estos comunes en for-

5. Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat militar a la Catalunya del canvi dinàstic (1705-1714)*, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2012, p. 99-100.

6. Adrià CASES IBÁÑEZ, *Guerra i quotidianitat militar...*, 2012, p. 100.

mar empeños contra los intereses y soberanía de la real dignidad, pensando sus individuos que tenía el rey en su mano quitarles la conveniencia de aquellos oficios, si bien es verdad que ni esto ha bastado para no entrar estos comunes en gravísimos empeños, de los cuales han nacido tan malas consecuencias.⁷

D'una manera semblant, quan el cronista austriacista Francesc de Castellví explicava els resultats de les Corts del 1705-1706 i la concessió, per part de Carles d'Àustria, dels dos privilegis reials que retornaven —encara que amb algunes limitacions— el control de les insaculacions a la Diputació del General i el Consell de Cent, va afirmar d'una manera ben clara que «esta fue la prerrogativa tan combatida en las cortes del rey Felipe que celebró en el 1702, que dio motivo a los primeros disgustos y origen de las presentes turbaciones».⁸

És a dir, dos personatges catalans rellevants, ubicats en bàndols oposats però ben informats de les motivacions que havien portat al decantament austriacista del Principat el 1705, coincidien a afirmar, ja desfermat el conflicte, que la causa fonamental de l'entrada en la guerra havia estat la recuperació de l'autogovern perdut el 1652.

3. Finalment, en el conegut discurs que Emmanuel Ferrer i Sitges féu davant el braç militar el 6 de juliol del 1713 per tal de donar alè a la continuació de la resistència dels catalans després de l'abandonament dels aliats, s'hi recull una referència a l'autogovern com a principi clau del sistema pactista català, tot rememorant, alhora, l'actitud de Felip V i dels ministres castellans en les Corts del 1702: «Oprimido [el Principat] de les grans forces que els francesos posaren en Rosselló, ajudats sos designis de la desmesurada ambició dels ministres castellans [...] vingué a tenir Corts, interposà's un dessentiment i, temerosos de la superioritat de les forces, desistiren desauciats d'ajuda. Clogué's la Cort sens conseguir les insaculacions de Ciutat i Diputació, en lo modo que gosaven antes dels anys 1652, únic pol de la llibertat i privilegis».⁹ És a dir, per a Ferrer i Sitges, un règim de llibertats i Constitucions no es podia entendre sense l'autogovern de les institucions.

7. Informe de Josep d'Alòs i de Ferrer, reproduït per Josep M. GAY ESCODA, *El corregidor a Catalunya*, Madrid, Marcial Pons, 1997, apèndix 6, p. 747-760 (la citació, en la p. 753).

8. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones históricas*, edició a cura de Josep M. Mundet i Gifre i José M. Alsina Roca, Madrid, Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pèrcopo, 1997-2002, 4 v. (la citació, en el vol. II, p. 33).

9. «Discurs de Don Emmanuel Ferrer i Sitges», a Joaquim ALBAREDA (ed.), *Escrits polítics del segle XVIII. Tom I. Despertador de Catalunya i altres textos*, Vic, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives i Eumo, 1996, p. 97-119 (la citació, en la p. 106).

IV

Ara bé, hom pot argumentar que, si bé la motivació fonamental de l'aposta proaustriaca catalana del 1705 va ser política i que aquesta tenia el seu objectiu central en la recuperació de l'autogovern perdut el 1652, el dit objectiu va canviar durant els anys de la guerra. De fet, hi ha aspectes prou treballats per la historiografia que fan molt lògic i adient que es plantegi aquesta qüestió. En destacaré dos:

1. En primer lloc, cal considerar que la dependència militar catalana de les potències aliades suposava haver lligat el destí polític del règim constitucional del Principat a la sort de l'opció dinàstica de Carles d'Àustria, qui, no oblidem, tenia com a objectiu principal aconseguir el tron de la monarquia espanyola. És a dir, les condicions en què va ser feta l'aposta del 1705 abocaven irremeiablement els catalans a un entrelligament dels seus objectius polítics particulars amb els propis de la dinastia austríaca; cosa que es considerarà especialment irreversible quan les intencions borbòniques sobre els règims constitucionals de la Corona d'Aragó restaren explícites amb la promulgació del Decret de 29 de juny del 1707 que liquidava els furs valencians i aragonesos,¹⁰ i també amb el Decret de 15 de juliol d'aquell any que abolia el Consell d'Aragó.¹¹

Altrament, el fet que un sector de la classe dirigent catalana estigués integrat en els cercles de la cort radicada a Barcelona i participés en els òrgans de govern hispànic de Carles d'Àustria podia també fer més estrets aquests lligams.¹²

2. En segon lloc, el fet que Catalunya, i molt especialment la ciutat de Barcelona, es convertís, ja des del 1707, en refugi dels partidaris austriacistes valencians, aragonesos i castellans que havien abandonat els seus regnes d'origen com a conseqüència dels triomfs militars borbònics, seria un factor que podia contribuir a mesclar la causa dels catalans amb la dels altres pobles peninsulars.¹³

10. Fonamentalment, José M. INURRITEGUI, *Gobernar la ocasión: Preludio político de la Nueva Planta de 1707*, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2008.

11. JON ARRIETA, *El Consejo Supremo de la Corona de Aragón (1494-1707)*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 1994, p. 207-227.

12. Pere VOLTES BOU, *Barcelona durante el gobierno del Archiduque Carlos de Austria (1705-1714)*, Barcelona, Instituto Municipal de Historia, 1963-1970, 3 v. (vegeu vol. I, 1963, p. 155-170). També, les referències esparses que ofereix Virginia LEÓN a *Entre Austrias y Borbones: El archiduque Carlos y la monarquía de España (1700-1714)*, Madrid, Sigilo, 1993; Virginia LEÓN, «El Consejo de Aragón austracista, 1707-1713», a Remedios FERRERO i Lluís GUILA (ed.), *Corts i Parlaments de la Corona d'Aragó: Unes institucions emblemàtiques en una monarquia composta*, València, Universitat de València, 2008, p. 239-261.

13. Així, a finals de juliol del 1713, el regiment de Santa Eulàlia (300 homes) agrupava castellans i navarresos; el de la Mare de Déu dels Desemparats (300) era integrat majoritàriament per va-

És cert que alguns catalans dels cercles cortesans de Carles d'Àustria elaboraren, durant els anys de la guerra, un discurs ideològic de forta empremta propagandística, el qual, per tal d'afavorir les pretensions de Carles al tron de la monarquia espanyola, volia atansar els catalans als altres pobles peninsulars. El cas de Narcís Feliu de la Peña i els seus *Anales de Cataluña* és, sens dubte, el més rellevant. Feliu va voler utilitzar els *Anales* (publicats el 1709) com una «arma política» per tal d'afavorir la causa de Carles d'Àustria en el conflicte successori espanyol, i això a través d'un discurs històric i mitològic que pretenia mostrar els antics vincles que Catalunya mantenia amb la resta de nacions hispanes. I, per aconseguir aquest objectiu, Feliu de la Peña no va dubtar a recuperar la saga mitològica dels vint-i-quatre reis hispànics fabulada per Annio de Viterbo a finals del segle xv i que la historiografia catalana del Barroc —a través d'autors prou coneguts per Feliu com Gaspar Escolano, Andreu Bosc, Esteve de Corbera o Dídac de Montfar-Sorts— ja havia denunciat per falsària. Tanmateix, l'objectiu de Feliu era demostrar una línia de continuïtat dinàstica compartida dels pobles peninsulars que, encetada amb Túbal, el fill de Jàfet i nét de Noè, naturalment, arribava a Carles III d'Àustria.¹⁴

Tanmateix, cal no confondre aquests afanys propagandístics i de promoció dinàstica —d'altra banda, no generalitzables a tot el cos social català— amb l'existència d'un projecte polític d'abast espanyol d'una concreció institucional més o menys elaborada que fos bastit des de Catalunya. Durant els anys de la guerra, hom no pot trobar cap rastre del dit projecte, el qual només serà esbossat en els anys posteriors al conflicte per exiliats austriacistes, especialment per l'aragonès Juan Amor de Soria.¹⁵

lencians. També hi havia dues companyies de voluntaris d'Aragó (80), així com els regiments formats amb voluntaris principalment aragonesos i valencians de Sant Vicenç Ferrer (300) i de Muñoz (300), així com un estol de valencians integrat en el cos d'artilleria dirigit pel general Basset. Cf. Francesc Xavier HERNÁNDEZ, *Història militar de Catalunya*, vol. III, *La defensa de la terra*, Barcelona, Rafael Dalmau, 2003, p. 235-236. A més dels càrrecs militars, segons una relació proporcionada per Francesc de Castellví, a Barcelona hi hagueren setanta nobles aragonesos, valencians i de «diferentes reinos y provincias de España» que es van quedar al setge de Barcelona «hasta el fin» (Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones...*, vol. IV, p. 360-361).

14. Eulàlia DURAN, «Narcís Feliu de la Peña, historiador i polític», *Afers*, núm. 20 (1995), p. 73-86; Andrea RICCI, *Narcís Feliu de la Peña (1646-1712) i el seu temps*, tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, 2013, p. 313-394.

15. Ernest LLUCH (ed.), *Aragonesismo austracista (1734-1742): Conde Juan Amor de Soria*, Saragossa, Institución Fernando el Católico, 2000; Ernest LLUCH, *L'alternativa catalana (1700-1714-1740): Ramon de Vilana Perlas i Juan Amor de Soria: teoria i acció austriacistes*, Vic, Eumo, 2000; Virginia LEÓN, «Una concepció austracista del Estado a mediados del siglo XVIII», a *Actas del Coloquio Internacional Carlos III y su siglo*, vol. II, Madrid, Ministe-

rio de Cultura, 1990, p. 213-224; Virginia LEÓN, «El conde Amor de Soria: una imagen austracista de Europa después de la paz de Utrecht», a Agustín GUIMERÀ i Víctor PERALTA (coord.), *El equilibrio de los Imperios: De Utrecht a Trafalgar*, Madrid, Fundación Española de Historia Moderna, 2005, p. 133-154.

Les expressions o proclames en clau espanyola que a vegades s'han adduït per defensar l'existència d'un projecte polític català d'abast espanyol són d'un escàs contingut ideològic i són mancades de qualsevol desenvolupament programàtic. Les crides a defensar la «llibertat d'Espanya» quan les institucions catalanes decidiren una resistència a ultrança i els borbònics assetjaven Barcelona, així com el recordatori d'alguns esdeveniments «constitucionals» de la història de Castella, com ho serien la revolució comunera i la batalla de Villalar, estarien en una línia propagandística ja anteriorment assajada.¹⁶ Uns referents «espanyols» que, per les circumstàncies bèl·liques d'aquell moment, per raó de difondre la legitimitat de la causa catalana a l'exterior —especialment als pobles hispànics—, així com per la presència de tropes i refugiats d'altres indrets peninsulars, eren útils i adients de cara a seguir amb la resistència contra els borbònics.

Resulta clar que aquests textos propagandístics del 1713-1714 volien inflar al màxim el valor polític de la resistència de Barcelona per tal d'enardir els seus defensors a la continuïtat en la lluita. Així, el fullet *Lealtad catalana purificada de invidiosas calumnias* proclama que Barcelona no només lluitava per la llibertat de Catalunya, de la Corona d'Aragó i d'Espanya, sinó que «en fuerza de razón, cualquier que mire las consecuencias de la defensa de Cataluña verá que depende de su libertad que Europa no sea esclava».¹⁷ Però entenc que d'aquestes proclames propagandístiques sense cap desenrotllament concret a escala institucional, d'organització territorial i economicofiscal, no se'n pot deduir l'existència d'una proposta «federal» d'abast espanyol tal com han fet recentment alguns autors.¹⁸

rio de Cultura, 1990, p. 213-224; Virginia LEÓN, «El conde Amor de Soria: una imagen austracista de Europa después de la paz de Utrecht», a Agustín GUIMERÀ i Víctor PERALTA (coord.), *El equilibrio de los Imperios: De Utrecht a Trafalgar*, Madrid, Fundación Española de Historia Moderna, 2005, p. 133-154.

16. Així, a la Revolució Catalana del 1640 aquest tipus de referències en clau «espanyola» va ser emprat per autors com Francesc Martí Viladamor (vegeu Antoni SIMON i TARRÉS, *Els orígens ideològics de la Revolució Catalana de 1640*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999, p. 192-193).

17. Text editat per Joaquim ALBAREDA a *Escrips polítics del segle XVIII. Tom v. Escris del moment republicà de 1713-1714*, Vic, Institut Universitari d'Història Jaume Vicens i Vives i Eumo, 2011, p. 127-190 (la citació, en la p. 187).

18. Molt especialment, Joaquim ALBAREDA, *El «Cas dels catalans»: La conducta dels aliats arran de la Guerra de Successió (1705-1742)*, Barcelona, Fundació Noguera, 2005, p. 68-69. Però, de fet, Eva Serra ja havia posat en quarantena aquesta tesi interpretativa: «No veig prou clar que el debat de fons de la contesa —tot i el discurs de Ferrer i Sitges amb les seves referències a la Castella comunera— fos una voluntat explícita de reforma de la monarquia des de Madrid.

»Això no vol dir que els catalans no aspiressin a tenir més paper en el marc polític de la monarquia, per poder disposar de més capacitat de maniobra pròpia en un sistema que era més pròpia-

L'única referència amb un aparent contingut constitucional a escala espanyola apareix en la constitució primera de les Corts de Barcelona del 1705-1706, en què en qüestionar-se la successió borbònica a la monarquia espanyola després de la mort de Carles II, es fa esment que els pretesos drets de Felip d'Anjou van ser sostinguts «més ab lo pretext de un suposat y nullo testament, que cridat per les Lleys federales i fundamentals de la monarquia»,¹⁹ text que va ser citat per algun d'aquests escrits del «moment republicà» del 1713-1714, com és el cas del *Despertador de Catalunya*.²⁰

Aquest fragment de la constitució primera de les Corts de Carles d'Àustria incorpora dos conceptes constitucionalment «forts»: *lleis fonamentals* i *lleis federales* de la monarquia, els quals han donat peu a una línia interpretativa que, amb diferents matisos, ha asseverat que ens trobàvem davant una concepció federal d'Espanya, preludi dels projectes federalistes del segle XIX. Benet Oliva, Jesús Lalinde Abadía i Ernest Lluch haurien fet aquesta interpretació en clau federalista.²¹

Tanmateix, tal com ha demostrat d'una manera ben concloent Germán Segura García, aquesta és una interpretació errònia i anacrònica d'aquest text de la constitució primera de les Corts del 1705-1706, ja que els conceptes *lleis fonamentals* i *lleis federales* no fan referència a cap noció o projecte federal. Tal com ha remarcat Germán Segura García, la noció *lleis fonamentals* cal relacionar-la amb el moment fundacional de la monarquia i amb el caràcter ferm i estable de l'ordenament jurídic que defineix aquest primer contracte entre el titular de la sobirania i els súbdits, mentre que la noció *lleis federales* fa referència al pacte entre unes dinasties que governen dues monarquies, en una de les quals —la francesa— era vigent la llei sàlica i, per tant, no podia haver-hi transmissió de drets dinàstics per via femenina.²²

ment un imperi que no pas un estat. Tot i així, les aspiracions catalanes són molt lluny de les ambicions hispàniques que alguns pamflets borbònics sense cap mena d'innocència i en plena guerra els suposaven» (Eva SERRA, «Una alternativa nacional sota l'aparença de conflicte dinàstic», a *Actes del Congrés L'Apostat Catalana...*, 2007, p. 510).

19. *Constitucions, capítols, y actes de Cort, fetas, y atorgats, per la SCR Magestat del Rey Nostre Senyor Don Carlos III*, Barcelona, Rafel Figueró, 1706, p. 2.

20. «Li faltà la justícia [a la successió de Felip d'Anjou], puix fou contra tot dret jurat per comte a príncep, que segons les lleis fundamentals i federales d'Espanya, renunciacions i testamentàries disposicions sobredites, per estrany i per francès, se trobava incapaz per la successió dels regnes d'Espanya» (Joaquim ALBAREDA (ed.), *Escrits polítics...*, 1996, p. 124).

21. Benet OLIVA i RICÓS, *La generació de Feliu de la Penya: Burguesia mercantil i Guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona*, Lleida, Universitat de Lleida, 2001, p. 172; Jesús LALINDE ABADÍA, «Las Cortes de Barcelona de 1702», *Anuario de Historia del Derecho Español*, LXII (1992), p. 7-46 (vegeu p. 46); Ernest LLUCH, «Federal del 1706 o actual», *La Vanguardia* (6 gener 2000), p. 17.

22. Germán SEGURA GARCÍA, «Cataluña contra la Monarquía

Es cert que hom pot distingir un model d'estat centralitzat —propi del desenrotllament històric i de la cultura política castellans— i un model d'estat territorialment «compost» i respectuós amb l'ordenament jurídic i institucional de cadascuna de les parts que l'integren —propi del desenrotllament històric i de la cultura política de la Corona d'Aragó—, però interpretar ací el terme *federal* com una fórmula precursora dels estats federals contemporanis no correspon al sentit del text de la constitució primera de les Corts del 1705-1706 i, a més, resulta un anacronisme històric. En les monarquies o els segments de monarquia del segle XVII o començaments del segle XVIII, no hi havia assimilada una noció de federalisme en el sentit d'un pacte lliure entre pobles o nacions. El que realment existia en aquestes aglomeracions dinàstiques era la voluntat per part de determinades formacions històriques, com seria el cas de Catalunya, de defensar un règim de llibertats, el qual tenia una fonamentació jurídica i una evolució institucional pròpies, diferent d'altres parts d'aquelles monarquies compostes o estats segmentats en els quals les dites formacions històriques estaven integrades.

En tot cas, la tesi interpretativa de la «defensa» de les Constitucions i del règim de llibertats del sistema pactista català obliga a precisar els objectius de cada moment històric; és a dir, a concretar quin era el tipus de marc constitucional al qual aspiraven les institucions catalanes i la classe dirigent que comandava la vida política del Principat.

V

Tal com hem dit, en la fita de l'aposta del 1705, l'objectiu de retornar a l'estatus constitucional anterior al 1640 va ser només parcialment assolit, ja que Carles d'Àustria només va acceptar realitzar el jurament reial segons les lleis i les Constitucions vigents a la mort de Carles II.²³ La recuperació de l'autogovern perdut

Borbònica: la primera constitució de las Cortes Catalanas de 1705-1706», *Tiempos Modernos* (en línia), 13 (2006); Germán SEGURA GARCÍA, *Las Cortes de Barcelona (1705-1706): El camino sin retorno de la Cataluña austracista*, tesi doctoral, Universidad Nacional de Educación a Distancia, 2009, p. 254-262.

23. El fet que els juristes dels Tres Comuns fessin un esborrany del jurament a llegir pel protonotari que incloïa la restitució de l'estatus constitucional anterior al 1639 pel que fa a les insaculacions i al control de les portes de la ciutat de Barcelona, ha induït algun autor a l'error de pensar que aquestes disposicions van ser efectivament incloses en el jurament reial. Aquest és el cas de Joaquim ALBAREDA, «Les Cortes de 1701-1702 i 1705-1706. La represa del constitucionalisme», a *Constitucions, capítols i actes de cort. Any 1701-1702 i 1705-1706*, edició facsímil, 2004, p. 19; Joaquim ALBAREDA, *El «Cas dels catalans»...*, 2005, p. 51, tot citant una còpia d'aquest esborrany de l'Archivo Histórico Nacional (AHN), 1008, f. 117-117v, la qual acompanyava el «resumen» dels juristes dels Tres Comuns i que també es pot veure en els *Dietaris de la Generalitat de Catalunya*, vol. x, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2007, p. 643-644.

el 1652 només s'aconseguí a través de privilegis reials atorgats el gener del 1706 i encara amb prou limitacions.²⁴

Però, els anys de la guerra havien fet canviar les coses? Quatre tipus d'evidències documentals permeten sostenir que, el 1713-1714, l'objectiu polític de les institucions del Principat continuava situat en un eix «català» i no pas «espanyol»:

1. En primer lloc, la documentació generada per les negociacions que, una vegada signades les paus d'Utrecht (14 de març del 1713), es van produir per pactar l'evacuació de les tropes aliades de Catalunya demostra que l'objectiu fonamental de les institucions catalanes era el manteniment de les Constitucions i els privilegis de Catalunya, i no pas cap objectiu polític d'abast «espanyol».

D'ençà de finals del mes de maig del 1713, els representants de les institucions catalanes van demanar al virrei comte de Starhemberg i a l'almirall John Jennings que els tractes d'evacuació de les tropes aliades incloguessin el respecte de les Constitucions i els privilegis de Catalunya.²⁵ I, de fet, sembla que obtingueren, almenys d'una manera oral, la promesa d'ambdós de la seva conservació. El 18 de juny del 1713, una ambaixada dels presidents dels Tres Comuns agràia al virrei Starhemberg la «promesa» de què «tant per si, com per orde de l'emperador y rey, nostre senyor (que Déu guardé), y per lo acordat ab lo almirant Jinings no entraria en lo tractat de armistici ni evacuació de las tropas que primerament no se asseguràs lo quedar Catalunya ab sos privilegis y prerrogativas a la mayor satisfacció de sos Comuns y Particulars».²⁶ Una promesa que sembla que els presidents dels Tres Comuns també obtingueren el dia 18 de juny de l'almirall Jennings.²⁷ I, els dies següents, els representants de la Diputació, el Consell de Cent i el braç militar continuaren les gestions per salvar el que consideraven la seva principal prioritat política.²⁸

Tanmateix, tal com és sabut, els interessos de les institucions catalanes quedaren totalment relegats en l'anomenat Conveni de L'Hospitalet, signat el 21 de juny pel marquès de Ceva Grimaldi en representació

del duc de Pòpuli i pel comte de Königsegg en representació del virrei Starhemberg, ja que el dit acord res no deia sobre les Constitucions i els privilegis dels catalans.²⁹ Tota aquesta activitat dels Tres Comuns en les setmanes anteriors al Conveni de L'Hospitalet cal interpretar-la, tal com ho ha fet Josep M. Torras i Ribé, perquè «aquestes negociacions eren la darrera esperança de poder mantenir en vigor les constitucions; i és des d'aquesta perspectiva que hauríem d'entendre que s'hi aferressin desesperadament i que censuressin amb indignació el secretisme i l'actitud deslleial del virrei, per haver marginat els "comuns" d'aquestes transcendents negociacions».³⁰

2. Segonament, el procés de la Junta General de Braços celebrada a Barcelona entre el 29 de juny i el 9 de juliol del 1713 demostra, igualment d'una manera fefaent, que la defensa de les llibertats de la formació històrica catalana fou la motivació fonamental per seguir la lluita contra els borbònics després de l'abandonament dels aliats. En la decisiva deliberació del braç reial del dia 5 de juliol en què, per 78 vots contra 45, es va decidir continuar la resistència, s'hi diu que «per ço lo present braç prenga resolució, com la pren, sobre dit fet, disposant-se ab las armas a una defença per la manutenció y conservació de las constitucions, privilegis, usos, costums e immunitats del present Principat, axí en general com en particular, fins lo die d'avui concedits y otorgats».³¹ Com és sabut, aquesta proposició del braç reial féu canviar una anterior votació del braç militar d'abandonar la lluita i, segons el testimoniatge de Francesc de Castellví, quan el dia 9 es féu pública la resolució de la Junta

29. El text complet del Conveni de L'Hospitalet es pot consultar en l'obra de Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nació catalana*, Barcelona, L'Avenç, 1905, p. 96-97. El mateix Sanpere i Miquel ja va demostrar documentalment que l'emperador Carles havia donat instruccions a Starhemberg de no supeditar l'evacuació de les tropes al manteniment de les Constitucions i els privilegis de Catalunya.

30. Josep M. TORRAS I RIBÉ, *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*, Barcelona, Rafael Dalmau, 1999, p. 313.

31. Editat per Eva SERRA (coord.), *La Junta General de Braços de 1713. L'ambaixada Dalmases i altra documentació (1713-1714)*, Barcelona, Parlament de Catalunya i Generalitat de Catalunya, 2008 (la citació, en la p. 118). Sobre aquestes deliberacions, vegeu també Salvador SANPERE I MIQUEL, *Fin de la nació catalana*, 1905, p. 107-154. Tal com recull la *Gaceta de Barcelona*, en la sessió del dia 6, els braços generals ja van decidir «tomar las armas y alistar tropas, a mayor gloria de Dios y exaltación de su Santísimo Nombre, en defensa de la justa causa de la magestad católica y de su augustísima Casa, y por conservación de las libertades y privilegios de Cataluña, que con los tratados de los comisarios no quedaban seguros y según otras inteligencias, estaban perdidos. No es de admirar tan admirable resolución, pues ha sido siempre Cataluña, en amor, servicios y finezas, admirable en privilegios y libertades, valerosa y en su fidelidad constante» (Mireia CAMPABADAL I BERTRAN (ed.), *Diario del sitio y defensa de Barcelona*, València, Tres i Quatre, 2009, p. 305-306).

24. El privilegi reial que afectava el Consell de Cent fou concedit el 15 de gener del 1706, vegeu Pere VOLTES BOU, *Barcelona durante el gobierno...*, vol. 1, 1963, p. 249; el privilegi reial que afectava la Diputació del General és datat el 26 de gener del 1706, vegeu Mònica GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, *Les institucions catalanes durant la Guerra de Successió: Les Corts de 1705-1706*, tesi de llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1992, 2 v. (vegeu vol. 1, p. 189).

25. *Dietari de l'Antich Consell Barceloní*, vol. xxviii, Barcelona, Institut Municipal d'Història, 1975, apèndixs xxxix, xli i xlii, p. 231-235.

26. *Dietari de l'Antich Consell Barceloní*, p. 85, i apèndix xlii, p. 237.

27. *Dietari de l'Antich Consell Barceloní*, p. 87.

28. *Dietari de l'Antich Consell Barceloní*, apèndixs xliii, xlv i xlv, p. 243.

General de Braços, el poble de Barcelona ho va celebrar «con común aplauso, indecible gozo y quietud de ánimo. No se oían por las calles otras voces que *Privilegios o morir*».³²

3. En tercer lloc, la correspondència, els memorials, les instruccions i els dietaris dels ambaixadors Francesc de Berardo, Pau Ignasi de Dalmasas i Felip Ferran i Sacirera, els quals, d'ençà dels inicis del 1713, negociaven a Londres i la Haia en nom de les institucions catalanes davant les potències atlàntiques, reflecteixen ben clarament que, en la fita del 1713-1714, l'objectiu polític de les institucions del Principat continuava situat a escala «catalana» i no pas a escala «espanyola».³³

Així, en el memorial que Francesc de Berardo, marqués de Montnegre, lliurà el 23 de març del 1713 al bisbe de Bristol, primer ambaixador plenipotenciari de la Gran Bretanya a Utrecht, i que un temps després també féu a mans a la reina Anna d'Anglaterra (el 4 de maig d'aquell mateix any, quan ja s'havien signat els tractats d'Utrecht), s'hi demana que s'incloguin quatre tipus de clàusules en els tractats de pau, clàusules que les institucions catalanes demanaven que fossin garantides per la Majestat britànica i pels Estats Generals d'Holanda: 1. La primera era la de la conservació de les lleis i els privilegis «que gozaba Cataluña el día de la muerte de Carlos segundo»; 2. La segona seria el manteniment de les gràcies, els títols i les honres concedits per Carles d'Àustria a municipis i particulars «de España, y singularmente a Cataluña»; 3. La tercera seria un perdó general per a tots aquells que havien seguit la causa de Carles d'Àustria; 4. Finalment, es demanava assegurar els béns a la Península d'aquells seguidors de Carles d'Àustria que, seguint aquest, havien agafat el camí de l'exili.³⁴

32. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones...*, vol. III, p. 581.

33. Documentació editada a Eva SERRA (coord.), *La Junta General...*, 2008.

34. El dit memorial deia: «En cuya consideración espera el Principado que, acordando a su majestad británica la fineza de haver sacrificado sus naturales con inimitable constancia sus haciendas, vidas y honrras, fiados en el auxilio de sus armas, se dignará hazer el esfuerzo posible, por su palabra, por su decoro y por su gloria para que antes, o en el mismo tiempo de la evacuación, se capitule: Que todos los privilegios y prerrogativas que gozaba Cataluña el día de la muerte de Carlos segundo se conserven y observen. Que se establezca la permanencia de las gracias, privilegios y honrras concedidas por Carlos terzero, assí a Comunes como a particulares de España, y singularmente a Cataluña. Que en capítulo expreso del tractado se declare que los Comunes y particulares de todos los reinos que componen la monarquía de España no han faltado a su obligación por seguir el partido de Carlos terzero, sí procedido bien y fielmente conformándose al sentir de la mayor parte de los príncipes de Europa, aliados de su majestad cesárea. Que los particulares de cualquier esfera que quisieren hazer su avitación en dominios de Carlos terzero mantengan las aciencias y bienes que tuvieron en los de España durante su vida, como después de ella sus herederos, y que los presentes

És a dir, si bé les institucions catalanes, a través dels seus ambaixadors, defensaven els interessos dels títols, les hisendes i la seguretat dels particulars austriacistes de tot Espanya, en el terreny politicoconstitucional la seva demanda només s'ocupava de l'estatus de Catalunya i no pas d'Espanya. Convé remarcar que, a diferència del 1705, el 1713-1714 les mires de les institucions catalanes i de la classe dirigent del Principat no eren «ofensives»; això, en el sentit de recuperar el terreny perdut en l'autogovern d'ençà del 1652. En aquelles difícils circumstàncies militars i diplomàtiques, la seva aspiració se situava a tornar al punt anterior a la transició dinàstica i al conflicte bèl·lic que s'hi encadenà, és a dir, a l'estatus constitucional existent a la mort de Carles II.

És cert que, quan ja era consumada la caiguda de Barcelona davant les tropes borbòniques, i amb Mallorca i Eivissa encara en mans austriacistes, l'ambaixador Felip Ferran presentà al nou monarca britànic, Jordi I de Hannover, una proposta a la desesperada que pretenia restaurar conjuntament els règims forals de la Corona d'Aragó, i si això no era possible, que els territoris de Catalunya, Mallorca i Eivissa es constituïssin en una república sota la protecció de les potències aliades, proposta, però, que no tingué cap recorregut diplomàtic.³⁵

4. Finalment, hom pot constatar com aquests objectius polítics es van mantenir fins a la caiguda de Barcelona l'Onze de Setembre del 1714. Segons reporta Francesc de Castellví, en la proposta que el coronel Joan Francesc Ferrer va fer arribar al duc de Berwick el mateix dia 11 de setembre, s'hi ofería lliurar als borbònics Barcelona, Mallorca i Eivissa, «concediendo el mariscal a Catalunya, Mallorca y Ibiza los fueros, privilegios, costumbres e inmunidades que gozaban el día de la muerte del difunto rey Carlos II»;³⁶ proposta

artículos sean garantés su majestad británica y los Estados Generales.

»Y en caso de parecer justificados, suplico a vuestra excelencia en nombre del Principado de Cataluña, me dispense la honrra de proponerlos al congreso, sin desistir de la instancia hasta que condescendiendo Francia y sus aliados a tan justa pretensión deva únicamente Cataluña este último consuelo a la venigna influencia de su majestad británica» (Eva SERRA, *La Junta General...*, 2008, p. 406, el memorial lliurat a la reina Anna en què es copien aquestes demandes és reproduït en les p. 406-407).

35. Quan Felip Ferran féu aquesta «representación», el 18 de setembre del 1714, encara no tenia notícia de la caiguda de Barcelona, tot i que la preveia. La proposta demanava que «sea unida Cataluña con toda España a la augustísima casa de Austria, o que Cataluña, con los reinos de Aragón y Valencia, sean cedidos a S. M. Imperial y católica o a una de las serenísimas archiduquesas y, cuando eso no se pueda lograr, que Cataluña con las islas de Mallorca e Ibiza sea erigida en república bajo la protección de V. M., de la augustísima casa de Austria y altos aliados» (reproduïda per Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones...*, vol. IV, p. 426).

36. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones...*, vol. IV, p. 262.

que resta verificada en les memòries del duc de Berwick.³⁷

Altrament, en els diaris i les memòries personals de l'època, hi resulta ben palès que la caiguda de Barcelona va ser percebuda com la pèrdua de les llibertats «catalanes» i no pas «espanyoles». El pagès Francesc Anglada, de Fonteta, escriurà a la fi del 1714: «que dit any Barselona se perdé, que tots los pactes que heran a Catalunya tots se perderan y se trencaran»; mentre que Joan Esteve Llandrich, pagès de Santa Coloma de Farners, també escriurà que «la Ciutat de Barcelona estigué asitiada 14 mesos sens tenir ajuda de ningú, ante no se volgué donar, y después se agué de entregar, y se romperen tots los privilegis de Cataluña, de aon ploram y plorarem, nosaltres y els nostres desendants».³⁸

VI

En definitiva, ni abans ni durant la guerra no existí un projecte polític d'abast «espanyol» promogut des de Catalunya. Al nostre entendre, el fet que els objectius polítics dels dirigents catalans se centressin, tant el 1705 com el 1714, a escala «catalana» i no pas a escala «espanyola» resulta perfectament lògic per dos tipus de raons:

1. Primer, perquè per als catalans del segle XVII i començaments del XVIII, Espanya no tenia un contingut ni polític ni de tipus nacional. Des d'una perspectiva catalana, a començament del segle XVIII Espanya era encara un concepte bàsicament geogràfic —tal com ho corroboren, per exemple, les anàlisis d'Eulàlia Duran dels *Anales* de Narcís Feliu de la Penya o de Joaquim Albareda de les *Narraciones* de Francesc de Castellví.³⁹ Tant pels referents institucionals i simbolicoculturals, com pel joc de contraidentitats amb castellans i francesos que els conflictes del sis-cents havia avivat extraordinàriament, Catalunya era la pàtria política dels catalans.

2. En segon lloc, i contra el que va afirmar Pierre Vilar i que després ha estat seguit per altres historia-

37. «Pretendieron en un primer momento adoptar un tono arrogante; pero, al ver que aquello no les daba resultado, trataron de inducirme a que negociara con ellos proponiéndome la rendición de la isla de Mallorca a condición que les respetara tanto a ellos como a los mallorquines sus privilegios. Hice oídos sordos a la propuesta, de igual modo que no había escuchado las anteriores» (Pere MOLAS RIBALTA (ed.), *Duque de Berwick: Memorias*, Alacant, Universitat d'Alacant, 2007, p. 412-413).

38. Cf. Xavier TORRES, «Reis, pagesos i llibertats: la fi de les Constitucions Catalanes segons els memorialistes de pagès», a Joaquim ALBAREDA (ed.), *Del patriotisme al catalanisme: Societat i política (segles XVI/XIX)*, Vic, Eumo, 2001, p. 197-219 (les citacions, en les p. 216-217).

39. Eulàlia DURAN, «Narcís Feliu de la Penya, historiador i polític», *Afers*, núm. 20 (1995), p. 73-86; Joaquim ALBAREDA, «*Qué cosa es la España?* L'Espanya composta segons l'austriacista Francesc de Castellví», *Bulletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, núm. 15 (2004), p. 113-123.

dors,⁴⁰ ni abans ni durant la Guerra de Successió el pes demogràfic, militar, diplomàtic, polític i econòmic del Principat permetia tenir «forces» suficients per intervenir i canviar un model polític i una cultura política castellans de tendències unitaristes i absolutistes; un model, no ho oblidem, d'arrels seculars.

De fet, tant els cronistes proaustriacistes com proborbònics coincideixen a afirmar que el context històric i ideològic en què s'inscriu la Guerra de Successió i els seus prolegòmens és un context en què el dit model unitarista i absolutista vol ser clarament projectat cap als territoris no castellans de la Península, i no pas al revés. Així, Francesc de Castellví assevera que les concessions de les Corts del 1701-1702 només van ser fruit d'un joc tàctic motivat per les circumstàncies d'una guerra que es considerava imminent. Els ministres borbònics conferenciaven «ocultamente sobre los privilegios de Cataluña y el modo con que debían unirles a las modernas leyes de Castilla establecidas con el poder»; segons Castellví, l'ambaixador comte de Marsin, tot seguint les directrius de la cort de París, havia aconsellat al jove monarca que fos generós amb els catalans per dos tipus de raons: «la primera perquè podria ser que de este modo olvidasen la aversión que tenían al nombre de francés que esta ventaja sería favorable al rey en la guerra que se temía; segunda porque en el caso que después de fenecida la guerra continuase la delicadez de la observancia de sus leyes y privilegios, no se debía dar ningún cuidado reducir la Catalunya a la ley que quisiese imponerle». Segons Marsin, això era cert perquè, ara, regnant a Madrid i París una mateixa dinastia, els catalans ja no podrien amenaçar de jugar la carta francesa davant la cort de Madrid: «que ya no había más puente de Cataluña a Francia. En otro tiempo, a poca costa hallaban auxilio y tenían protección. Ahora no tienen donde recurrir».⁴¹

Per la seva part, el filipista aragonès Agustín López de Mendoza, comte de Robres, ho explica ben diàfanament en les seves *Memorias*, testimoniant que Francisco Campillo i altres ministres borbònics proposaven

40. Pierre Vilar incorporà al seu discurs la tesi de la voluntat intervencionista dels catalans en la política espanyola, tot reforçant-la amb un argument a penes esbossat per Soldevila: la recuperació de les bases humanes i materials de la segona meitat del sis-cents hauria proporcionat, segons Vilar, «forces» suficients als catalans per poder intervenir en el destí polític d'Espanya el 1705. El «segon redreçament» català de l'època moderna combinat amb un canvi d'orientació política del govern central de la monarquia espanyola, que, en el regnat de Carles II, no volia «ferir el particularisme català», haurien portat a què, lluny de separar-se d'Espanya, els catalans se sentissin «cada vegada amb més dret —i amb més forces— per a intervenir» (Pierre VILAR, *Catalunya dins l'Espanya moderna: Recerques sobre els fonaments econòmics de les estructures nacionals*, vol. II, Barcelona, Edicions 62, 1973, p. 414-415). La mateixa tesi es sostinguda a *Le 'Manual de la companyia nova' de Gibraltar 1709-1723*, París, SEVPEN, 1962, en l'apartat «Conjuncture et structure. Bourgeoise et nation», p. 89 i s.

41. Francesc de CASTELLVÍ, *Narraciones...*, vol. I, p. 347-348.

que «reducida toda esta península a la unidad que tuvo en tiempo de los godos, no habiendo ya otro nombre nacional que el de españoles, sería más tremenda su fuerza que lo era en la diversidad de afectos casi extranjeros, resultas de la diferente economía de sus provincias. Por tanto finalmente llegaba el tiempo tan deseado del conde duque de Olivares de que los Reyes de España fuesen independientes de otra ley que de la su natural piedad, en que principalmente consistía el gobierno monárquico». ⁴² El projecte «espanyol» dels catalans sembla que només va existir en la propaganda de guerra borbònica que intentava atiar i instrumentalitzar el sentiment anticatalà d'una part de la població castellana. La dita propaganda feia precisament burla d'una sèrie de coses que els receptors castellans consideraven totalment inversemblants perquè feien referència a transformar la vida política i econòmica castellana: afirmacions com que a Madrid es construiria una ciutadella governada per un català, que els catalans controlarien el comerç amb Amèrica o que tota l'encunyació d'or i plata d'Espanya es faria a Catalunya. ⁴³

42. Conde de ROBRES, *Memorias para la historia de las guerras civiles de España*, edició a cura de José María IÑURRITEGUI, Madrid, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2006, p. 305.

43. Seria el cas del pamflet *Nuevas constituciones que piden se le conceda al Principado de Cataluña por la fidelidad que han mostrado y muestran al señor Archiduque*, editat per María Teresa PÉREZ PICAZO, *La publicística española en la Guerra de Sucesión*, Madrid, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1966, 2 v. (en el vol. II, p. 245-247); i de *Nuevos privilegios que ha concedido el Archiduque al Principado de Cataluña por la fidelidad que le ha tenido en el año 1711*, editat per Pere VOLTES BOU, *Barcelona y el gobierno...*,

En aquest sentit, i ja per acabar, crec que no es pot traslladar als catalans del segle XVII i de començaments del segle XVIII determinats ideals polítics i intel·lectuals del món contemporani, els quals han intentat transformar un model i una cultura política castellano-espanyols amb uns valors i referents propis, els quals estan ben arrelats i madurats des de fa segles. Un model que, com en general el de qualsevol cultura política, està dotat d'una dimensió moral i d'uns *signs* culturals que permeten la seva continuïtat temporal en contextos històrics diferents.

---

vol. III, 1970, p. 85-88. Aquest últim pamflet era pràcticament una còpia de l'anterior, tot i que conté algunes anotacions marginals de gran interès. En aquests textos es relacionaven unes preteses demandes dels catalans que tindrien com a objectiu assolir una posició hegemònica tant en l'àmbit de la Corona d'Aragó com en el conjunt d'Espanya. Així, es diu que la Corona d'Aragó hauria de canviar la seva intitulació per Corona de Catalunya; que a Madrid es construiria una ciutadella governada per un català; que diversos ports de la Corona de Castella, entre els quals la Corunya i Santander, passarien a dependre dels catalans i que aquests controlarien el comerç amb Amèrica; que tota l'encunyació de monedes d'or i plata d'Espanya es faria a Catalunya, etc. Tal com deixa clar una anotació marginal del segon document, aquests textos i d'altres de similars es van difondre des del bàndol borbònic —especialment quan es van produir les ofensives austríaques sobre Madrid— per tal de desprestigiar el govern de Carles d'Àustria i per atiar l'odi envers els catalans: «Esto, como otros papeles, divulgó el zelo imprudente de algunos para hazer odiosa la nación catalana y suscitarle émulos, pero todo es falso. Los catalanes hizieron sus Cortes en que establecieron algunos privilegios y pedían se les atendiese en los primeros empleos aviendo alguno de ellos, pero nada de esto que aquí se expresa».